

BILINGVIZMUS – DVOJJAZYČNÁ VÝCHOVA

Program stretnutia:

1. Privítanie rodičov
2. Predstavenie účastníkov kurzu a zoznámenie sa
3. Čo je to bilingvizmus?
4. Vysvetlenie odborných pojmov
5. Mýtus alebo pravda

Prestávka

6. Výhody a nevýhody bilingvizmu
7. Metódy dvojjazyčnej výchovy
8. Vzdelávanie a bilingvizmus
9. Čo môžete očakávať?
10. Záver a hodnotenie

VYSVETLENIE ODBORNÝCH POJMOV

Čo ste tým mysleli?

Bilingvizmus (dvojazyčnosť) je schopnosť alternatívneho používania dvoch jazykov (alebo dvoch variet toho istého jazyka, napr. dvoch dialektov) v závislosti od situácie a prostredia, v ktorom sa komunikácia uskutočňuje. Niektorí autori chápu bilingvizmus ako ovládanie dvoch a viacerých jazykov na úrovni rodených hovoriacich.

Aktívny (produktívny) bilingvizmus je druh bilingvizmu, pri ktorom jednotlivec rozumie dvom jazykom, aj ich aktívne používa v hovorenej aj písanej forme.

Pasívny bilingvizmus (alebo aj receptívny bilingvizmus) je druh bilingvizmu, pri ktorom jednotlivec rozumie hovorenému či písanému druhému jazyku, ale nevie v ňom rozprávať ani písať (napr. človek, ktorý číta zahraničnú literatúru, ale nevie v tomto jazyku komunikovať). Môže ísť aj o situáciu, kedy je bilingvista v (pravidelnom) styku s druhým jazykom, ale ním nehovorí alebo nechce hovoriť.

Osvojovanie si jazyka je spontánny proces získavania jazykových schopností (reči) v prirodzenom prostredí. Je to kvalitatívne aj kvantitatívne iný proces ako proces učenia sa jazyka.

Učenie sa jazyka je cieľavedomá a zámerná činnosť uskutočňujúca sa v umelo vytvorenom (obyčajne školskom) prostredí s využitím učebných pomôcok a formalizovaných učebných postupov s cieľom dosiahnuť určitú úroveň ovládania nejakého jazyka.

Prirodzený bilingvizmus je druh bilingvizmu, ktorý človek nadobudol prirodzeným spôsobom v bilingválnom prostredí. Ide napr. o situáciu, kedy jeden z rodičov hovorí s dieťaťom materinským jazykom alebo keď je dieťa vystavené prostrediu, ktoré používa druhý jazyk prirodzene. Napr. rodina žije na národnostne a jazykovo zmiešanom území alebo každý rodič má dominantný iný jazyk, ako je to v zmiešaných manželstvách (napr. Slovenka s Nemcom).

Sekundárny bilingvizmus (alebo aj školský bilingvizmus) je druh bilingvizmu, pri ktorom jednotlivec nadobúda jazyk v procese učenia sa druhého jazyka prostredníctvom nejakej vzdelávacej inštitúcie.

Intenčný (umelý) bilingvizmus je druh bilingvizmu u detí, ktorý vznikne, keď sa jeden z rodičov (alebo obaja) rozpráva s dieťaťom jazykom, ktorý nie je jeho materinským jazykom. Napr. otec Slováka sa rozhodne, že sa bude s dieťaťom od narodenia zhovárať anglicky. V minulosti sa takýto druh bilingvizmu označoval ako umelý, ale toto označenie je nesprávne, nakoľko slovo umelý vyjadruje, že ide o niečo nevhodné. Preto sa od tohto označenia upúšťa a nahrádza sa slovom intenčný. Jazykový vzor dieťaťa nie je dokonalý, môže sa dopúšťať chýb (vo výslovnosti, gramatike, vetnej skladbe). Napriek tomu je dosiahnutá úroveň jazyka dieťaťom porovnateľná s dosiahnutou úrovňou pri prirodzenom bilingvizme.

Rodený hovoriaci (v angličtine tzv. „native speaker“) je jednotlivec, ktorý má istý jazyk ako svoj prvý alebo materinský jazyk.

Dominantný jazyk je jazyk, ktorý bilingvista ovláda na vyššej úrovni.

Druhý jazyk je jazyk, ktorý si bilingvista osvojil neskôr ako prvý jazyk. Niekedy sa takto označuje jazyk, ktorý nie je materinským jazykom hovoriaceho alebo jazyk bilingvistu, ktorého jazykové schopnosti v tomto jazyku sú na nižšej úrovni.

Simultánný (súčasný) bilingvizmus je druh bilingvizmu, pri ktorom si jednotlivec začal osvojovať prvý aj druhý jazyk súčasne, resp. druhý jazyk si začal osvojovať ešte pred dovŕšením tretieho roku veku.

Sukcesívny (postupný) bilingvizmus je druh bilingvizmu, pri ktorom si jednotlivec začal osvojovať druhý jazyk až po osvojení si prvého jazyka, teda po treťom roku. Táto veková hranica sa pokladá za vek, kedy má dieťa osvojené pevné základy prvého jazyka.

Jazyk je systém znakov alebo symbolov, ktorý slúži na výmenu informácií. Na svete existuje veľa jazykov, medzi ktoré patrí aj náš slovenský. Každý jazyk má svoju slovnú zásobu, a pravidlá na vytváranie viet a prehovorov tak, aby vytvárali zmysluplné celky.

Komunikácia je spôsob dorozumievania sa medzi ľuďmi, pri ktorom dochádza k výmene informácií. Komunikácia môže prebiehať pomocou slov a viet, ale aj prostredníctvom výrazov tváre, reči tela, gest, pohľadov alebo aj pomocou posunkov, obrázkov alebo písma.

Reč je realizovaná forma jazyka v komunikácii. Sú to zvuky (hlásky), slová, vety a prehovory, ktoré hovoriaci odovzdáva počúvajúcejmu.

Artikulácia alebo výslovnosť je schopnosť správne tvoriť jednotlivé zvuky reči. Na artikulácii sa podieľajú rečové orgány (ústa, pery, jazyk, podnebie a hlasový orgán) a pľúca. Artikulácia je zložitý pohybový proces, pri ktorom hrá dôležitú úlohu aj koordinácia, časovanie a zoraďovanie pohybov.

Porozumenie reči je schopnosť správne chápať významovú stránku reči.

MÝTUS ALEBO PRAVDA?

- **Osvojovanie si dvoch jazykov nepriaznivo pôsobí na inteligenciu a myslenie dieťaťa.**

Nie. Ide hádam o najstarší mýtus, založený na nesprávne vedených výskumných prácach zo začiatku minulého storočia. V súčasnosti sa ukazuje, že opak je pravdou. Bilingvisti majú oproti monolingvistom isté výhody v oblasti myslenia, ktoré je kreatívnejšie a elastickejšie. Bilingvisti taktiež skôr chápu arbitrárnosť jazykového znaku, teda, že jedna vec môže mať viac pomenovaní. Bilingvisti sa viac zameriavajú na významy slov, nie na zvukovú podobu slova. O týchto výhodách však môžeme hovoriť len v prípade, ak dieťa ovláda oba jazyky na dostatočne vysokej úrovni. (O možnom vplyve na inteligenciu sa najmä v posledných rokoch nezvykne písať najmä pre problematiku jeho dokazovania.)

Jediná situácia, kedy osvojovanie si druhého jazyka vplyva nepriaznivo na myslenie dieťaťa je, keď dieťa vymení jeden jazyk (ešte nie pevne osvojený) úplne za druhý jazyk. Stávalo sa to napr. v prisťahovaleckých komunitách, kedy sa nepodporoval materinský jazyk, dieťa si začalo osvojovať druhý jazyk. V určitom období potom dieťa nemalo dostatočnú schopnosť komunikovať v žiadnom jazyku, teda nemohlo ani rozvíjať svoje myslenie a iné schopnosti. (Tento jav je však v súčasnosti veľmi zriedkavý.)

- **Dieťa sa má najprv naučiť jeden jazyk poriadne a potom až druhý.**

Nie. Dieťa si môže osvojovať dva jazyky už od narodenia (tzv. simultánny bilingvizmus). Tento druh bilingvizmu vedie takisto k aktívnej znalosti oboch jazykov. Samotný bilingvizmus nemôže spôsobiť, že by si dieťa neosvojilo ani jeden jazyk poriadne. Úroveň ovládania jazyka ovplyvňuje výchova, kvalita a kvantita kontaktu s jazykom, motivácia dieťaťa, motivácia rodičov, podpora okolia a pod.

- **Ak chcete dieťa učiť druhý jazyk, nemusíte mať perfektnú znalosť tohto jazyka.**

Ak perfektná znalosť znamená ovládať jazyk na úrovni rodeného hovoriaceho, potom nie je nutná perfektná znalosť jazyka, ak chcete učiť dieťa druhý jazyk. Je potrebná však dobrá znalosť jazyka. Je dôležité, aby ste sa vedeli dieťaťu prihovárať v rôznych prirodzene sa vyskytujúcich situáciách počas každodenného života. Mali by ste vedieť používať detské slová, riekanky, pesničky, príbehy, mali by ste vedieť v tomto jazyku vysvetľovať, opisovať, zakazovať, komentovať, pýtať sa otázky, vyjednávať, prirovnávať a pod. Pri používaní jazyka by ste sa mali cítiť príjemne, nie nútene. Ak je vám používanie jazyka neprirodzené, nepríjemné, dieťa to môže vycítiť, čo určite nenapomáha osvojovaniu si jazyka.

- **Ak je otec jediný nositeľ druhého jazyka, dieťa sa ho nikdy nenaučí perfektne.**

Aj áno, aj nie. Otec môže byť dostatočným nositeľom druhého jazyka, ak dieťa s ním trávi dostatok času v zmysluplných interakciách (napr. ak otec je zaneprázdnený a trávi len málo času s dieťaťom, potom je dvojjazyčnosť ohrozená nedostatočným kontaktom s týmto jazykom). Nedostatočný kontakt s jazykom môže viesť k pasívnemu bilingvizmu. Tento nedostatok sa však dá čiastočne doplniť inými zdrojmi, napr. stretávaním sa s inými nositeľmi tohto jazyka, pozeraním videa, počúvaním rádia, návštevami táborov v zahraničí a pod.

▪ **Dieťa sa môže naučiť druhý jazyk pozeraním televízie, videokaziet a počúvaním rádia v druhom jazyku.**

Nie. Ak je televízia a rádio jediným zdrojom jazyka, dieťa si tento jazyk neosvojí aktívne. Môže si ho osvojiť na nízkej úrovni v oblasti porozumenia, nikdy nie však tak, by mohlo pomocou neho komunikovať. Na aktívne osvojenie si jazyka, dieťa potrebuje prežívať zmysluplné interakcie s osobou, s ktorou má vytvorený pozitívny vzťah. Taktiež musí v týchto interakciách vystupovať aktívne, aby si svoje jazykové schopnosti „trénovalo“. Televízia a rádio však môžu byť veľmi dobrým doplnkom, napr. v situáciách, kedy nie je možný dostatočný kontakt s jazykom. Taktiež tieto média ponúkajú možnosť styku s inou varietou daného jazyka (napr. iné prízvuky, dialekty).

▪ **Deti, ktoré vyrastajú s dvoma jazykmi od narodenia, sú výborní tlmočníci v dospelosti.**

Nie. Tlmočenie a prekladanie si vyžaduje osvojenie si mnohých zručností a dlhodobú prax. Samozrejme je nutná výborná znalosť cudzieho jazyka, ale profesionálni prekladatelia a tlmočníci prechádzajú odbornou prípravou, ktorá trvá niekoľko rokov.

▪ **Bilingválni ľudia nemiešajú jazyky.**

Nie je to celkom pravda. Ak je znalosť dvoch jazykov na veľmi dobrej úrovni, zvyčajne nedochádza k miešaniu jazykov za predpokladu, ak komunikujú s ľuďmi, ktorí rozumejú len jednému z daných jazykov. Prepínanie z jedného jazyku do druhého je vedomá činnosť, ktorú používajú bilingválni ľudia, ak vedia, že ich komunikačný partner hovorí a rozumie obom jazykom. Túto schopnosť si bilingválni ľudia osvojujú počas života.

Aj u dieťaťa môže dochádzať k miešaniu jazykov. Ide o prechodný stav (obdobie), ktorý sa vo vývine u niektorých detí objavuje (nie však u všetkých). Dieťa si požičiava slová z jedného jazyka, ak jeho slovná zásoba v druhom jazyku je nedostatočná. Taktiež môže dochádzať k miešaniu niektorých aspektov jazykov, napr. používanie slovenského slovosledu v angličtine a pod. So zdokonaľovaním znalosti oboch jazykov miešanie ubúda. Prepínanie jazykov bude používať aj staršie dieťa v závislosti od znalosti svojho komunikačného partnera.

▪ **Dieťa si môže osvojiť dva jazyky len v prípade, ak jeden rodič používa výhradne jeden jazyk a druhý rodič druhý jazyk.**

Nie, nie je to jediný prístup k dvojazyčnej výchove. Existujú aj iné prístupy ako spomenutý tzv. Grammontov princíp, teda jeden rodič - jeden jazyk. Známym je aj prístup jedno prostredie – jeden jazyk, napríklad slovensky doma a v škôlke po anglicky. Potom ešte existujú iné prístupy, ktoré sú však menej rozšírené a taktiež sú menej „úspešné“ v zmysle dosiahnutia aktívnej znalosti dvoch jazykov (ale sú možné).

▪ **Bilingvizmus je dnes výnimočný, monolingvizmus je viac rozšírený.**

Toto je zrejme pravidlo v našej spoločnosti na Slovensku. Na svete je však situácia iná. Neexistuje žiaden presný počet bilingválnych ľudí na svete, ale keď sa pozrieme na počet jazykov (asi 5000), ktorý mnohonásobne prevyšuje počet štátov (vyše 200) na svete, zistíme, že bilingvizmus a multilingvizmus sú rozšírenejšie ako monolingvizmus. Niektoré štáty, napr. Kanada, Fínsko, Belgicko, India, Španielsko, Švajčiarsko, Rusko a iné, majú dvojazyčnosť zakódovanú aj právne.

▪ **Bilingvizmus spôsobuje poruchy reči, napr. oneskorovanie sa vo vývine alebo zajakavosť.**

Nie, nie je to pravda. V minulosti ľudia verili, že bilingválne deti sú ohrozené zajakavosťou. Dnes vieme na základe mnohých výskumov, že samotná dvojjazyčnosť nespôsobuje zajakavosť. Len nesprávny, stresujúci prístup k dieťaťu môže byť príčinou zajakavosti, tak isto ako u monolingválnych detí. Ak by toto bola pravda, počet ľudí so zajakavosťou by bol omnoho väčší, nakoľko väčšina obyvateľstva na zemi je bilingválna.

Čo sa týka oneskorovania sa vo vývine reči, výskumy uvádzajú, že niektoré vývinové míľniky môže dieťa dosahovať neskôr ako jeho monolingválni rovesníci. Toto oneskorenie je však stále v rámci širšej normy. Ak dieťa má problémy v osvojovaní si reči, je to kvôli iným dôvodom (kombinácia faktorov, napr. genetická vybavenosť, dozrievanie nervového systému a pod.) Predpokladá sa, že ak by sa takéto dieťa vyvíjalo v monolingválnom prostredí, jeho reč by sa rovnako pomaly vyvíjala.

▪ **Ak striktne nedodržíte pravidlá správnej dvojjazyčnej výchovy, dieťa sa nikdy nenaučí oba jazyky.**

Nie, v poslednom čase sa ukazuje, že ak sa nedopúšťate principiálnych chýb vo výchove, dieťa nie je ohrozené. Všetci sme len ľudia a dopúšťame sa chýb. Informovanosťou je treba sa vyhnúť základným chybám (napr. absolútne odobratie dominantného jazyka z prostredia dieťaťa). Je vhodné dodržiavať isté pravidlá a efektívne postupy, aby ste dosiahli maximálny potenciál.

• **Malé deti sa učia jazyky ľahšie a rýchlejšie ako staršie deti a dospelí.**

Aj áno, aj nie. Vo všeobecnosti možno povedať, že pri rovnakom množstve času a kontakte s daným jazykom si ho staršie deti a dospelí osvoja rýchlejšie ako malé deti. To však väčšinou nie je reálne. Malé deti sú v kontakte s jazykom celý deň, každý deň na rozdiel od dospelých, ktorí sa ho učia napr. v jazykovej škole dvakrát týždenne. Malé deti si jazyky osvojujú vo svojom prirodzenom prostredí pri vykonávaní každodenných činností, pri hre atď. Jazykové prostredie a teda aj rečový vzor je podstatne jednoduchší (napr. z hľadiska stavby, slovnej zásoby a pod.) ako rečový vzor, s ktorým sa stretávajú dospelí, keď sa ho učia (učia sa hneď vety s gramatikou).

Tento výrok sa však vzťahuje na oblasť zvukovej stránky jazyka, konkrétne výslovnosti. Deti, ktoré si osvojujú jazyk v ranom veku, dokážu si ho osvojiť bez cudzieho prízvuku na úrovni rodených používateľov jazyka. Dospelí nie sú schopní dosiahnuť takúto úroveň. Veková hranica sa uvádza niekde okolo 12. roka.

VÝHODY A NEVÝHODY BILINGVIZMU

- Lepší přístup k väčšiemu množstvu informácií. Bilingválny človek nie je odkázaný na zdroje informácií v jednom jazyku, ale dokáže získavať poznatky, informácie aj z iných zdrojov, ktoré môžu byť omnoho bohatšie.
- Znalosť jazyka je prostriedkom na zoznamovanie sa s inými kultúrami. Pri návštevách cudzích krajín sa omnoho lepšie zoznámite s kultúrou a obyvateľstvom krajiny, ak poznáte ich jazyk. Jazyk samotný môže byť nositeľom informácií o kultúre.
- Možnosť študovať alebo pracovať v zahraničí.
- Možnosť komunikovať s rodinnými príslušníkmi, ktorí sú monolingválni (napr. starí rodičia) a nadväzovať alebo udržiavať s nimi blízke vzťahy.
- Bilingvizmus a inteligencia. Vzťah medzi bilingvizmom a inteligenciou je ťažko dokázateľný. Čo sa však dokázalo, je pozitívny vzťah medzi kreatívnym (tvorivým) myslením a bilingvizmom. Taktiež bilingválne deti skôr chápu, že mená predmetov sa môžu meniť v závislosti od jazyka a že jazyk je vlastne len akýsi nástroj na dorozumievanie sa ľuď v istých spoločenstvách. Bilingválne deti riešia lepšie úlohy, ktoré si vyžadujú manipuláciu s jazykom.
- Bilingválna výchova je zaťažujúca pre rodičov (nie pre dieťa!). Samotná výchova dieťaťa je neľahká práca, o to ťažšia je výchova bilingválneho dieťaťa. Dodržiavanie istých pravidiel, riešenie situácií v monolingválnej spoločnosti, predsudky okolia môžu rodičov psychicky aj fyzicky vyčerpávať. Ak rodič nehovorí s dieťaťom svojim materinským jazykom, môže toto pociťovať ako ťarchu, ktorej sa chce čím skôr vzdať. Taktiež niektorí rodičia, ktorí nerozumejú konverzácii druhého rodiča s dieťaťom, môžu mať negatívne pocity voči tomuto jazyku.

METÓDY DVOJJAZYČNEJ VÝCHOVY

PRINCÍPY

1. Grammontov princíp (Ronjatov), taktiež princíp jedna osoba – jeden jazyk:

Tento princíp hovorí, že každý z rodičov by mal vo svojej komunikácii s dieťaťom najmä v prvých rokoch dôsledne používať len jeden jazyk. To znamená, každý rodič by sa mal dieťaťu prihovárať vo svojom materinskom jazyku a nemali by ich miešať. Pritom vôbec nie je dôležité, akým jazykom sa rozprávajú medzi sebou (aj pred dieťaťom).

„Dieťa netreba nič učiť. Stačí sa s ním jednoducho rozprávať, keď sa na to naskytne príležitosť, v jednom z jazykov, ktoré sa má naučiť. Je tu však problém: každý jazyk musí byť stelesnený v inej osobe. Napríklad ty sa s ním budeš rozprávať po francúzsky a jeho matka po nemecky. Nikdy si role nevymieňajte. Týmto spôsobom začne dieťa rozprávať dvoma jazykmi bez toho, že by si to uvedomilo a bez toho, aby muselo na učenie vynakladať nejaké zvláštne úsilie.“ (Ronjat, 1913)

2. Jedno prostredie – jeden jazyk:

Dieťa hovorí so svojimi rodičmi jedným jazykom, druhý si osvojuje v inom ako domácom prostredí, napr. v škôlke. To sa často stáva až po dovŕšení tretieho roku dieťaťa, kedy sú základy jedného jazyka už upevnené. Tento princíp sa vyskytuje aj u dvojjazyčnosti v rodinách jazykových menšín, ktoré v domácom prostredí hovoria svojim materinským jazykom, druhý – väčšinový jazyk si dieťa osvojuje mimo domova (napr. na ihrisku, v obchode atď.)

3. Jedna doba dňa/týždňa – jeden jazyk:

Tento princíp je menej frekvencovaný princíp, kedy rodičia hovoria s dieťaťom jedným jazykom istú časť dňa alebo cez pracovné dni, druhý jazyk používajú napr. večer alebo cez víkendy. Problémom tohto princípu môže byť nedôsledný kontakt s oboma jazykmi alebo nedostatočný kontakt.

ČASOVÉ SÚVISLOSTI

Simultánný (súčasný) bilingvizmus je druh bilingvizmu, pri ktorom si jednotliviec začne osvojovať prvý aj druhý jazyk súčasne, resp. druhý jazyk si začne osvojovať ešte pred dovŕšením tretieho roku veku.

Sukcesívny (postupný) bilingvizmus je druh bilingvizmu, pri ktorom si jednotliviec začne osvojovať druhý jazyk až po osvojení si prvého jazyka, teda po treťom roku života. Táto veková hranica sa pokladá za vek, kedy má dieťa osvojené pevné základy prvého jazyka.

Oba druhy bilingvizmu môžu viesť k produktívnemu bilingvizmu, kedy dieťa ovláda oba jazyky na rovnocennej úrovni.

PRAVIDLÁ

- 1. Dôslednosť** v rozlišovaní dvoch jazykov je asi najdôležitejšou zásadou v bilingválnej výchove. Znamená to, že nedochádza k miešaniu jazykov v jednej vete alebo prehovore, keď sa prihovárate dieťaťu. Nevhodnou formou, ktorá nezabezpečuje dôsledný kontakt s jazykmi, je miešanie jazykov v závislosti od témy, činnosti alebo zúčastnených osôb. V takom prípade má dieťa zhoršené podmienky na osvojovanie si jedného aj druhého jazyka a môže sa to nežiaducim spôsobom prejaviť aj na rozvoji rozumových schopností.
- 2. Dostatočný kontakt** znamená, že dieťa je vystavené jazyku v dostatočnom množstve. Dieťa sa najlepšie učí jazyk, ak v ňom komunikuje počas mnohých denných činností, ako sú hra, denné rutiny, počúvanie hudby, čítanie kníh a iné. Dieťa musí aktívne komunikovať, aby si osvojilo jazyk, preto je nutné vytvárať prirodzené komunikačné a sociálne situácie pre osvojovanie si oboch jazykov. Ak jeden z rodičov (ktorý je nositeľom druhého jazyka) nemá možnosť venovať sa dieťaťu v dostatočnej miere (napr. zaneprázdnený otec strávi s dieťaťom menej času ako matka), treba dieťaťu zabezpečiť kontakt s týmto jazykom z iných zdrojov (napr. styk s inými ľuďmi, ktorí týmto jazykom hovoria, pozeranie TV, počúvanie rádia, návšteva krajiny a pod.) Dieťa sa lepšie učí jazyk, ak môže komunikovať s viacerými ľuďmi, napr. rodičia, starí rodičia, súrodenci, tety, ujovia, učitelia, rovesníci atď. Ak dieťa nemá dostatočný kontakt s jedným z jazykov, konečným výsledkom býva tzv. pasívny bilingvizmus (napr. dieťa rozumie nemecky, ale odpovedá v slovenčine).
- 3. Dlhodobý kontakt** je nutný, aby dieťa nestratilo aktívnu znalosť jazyka. Tento aspekt dvojjazyčnej výchovy býva častokrát aj najťažší. Dieťa potrebuje pravidelne používať oba jazyky. Ak nie je zabezpečený dlhodobý kontakt s oboma jazykmi, výsledkom môže byť opäť pasívny bilingvizmus. Ak cieľom výchovy je dosiahnutie akademickej úrovne znalosti v oboch jazykoch, dieťa potrebuje kontakt s jazykmi aj počas školskej dochádzky (hlavne v staršom školskom veku). Preto je treba zvážiť dopredu, či takéto možnosti vzdelávania v okolí dieťaťa existujú a taktiež či je možné takéto rozhodnutie finančne podporiť.

VZDELÁVANIE A BILINGVIZMUS

Materské školy a bilingvizmus

Učenie jazykov v materských školách je v poslednom čase v móde. Taktiež výber materských škôl, ktorých „vyučovací jazyk“ je iný ako slovenský, stále pribúda. Ako sa vyznať v tom, ktorá škôlka je dobrá a ktorá nie z hľadiska kvality výuky cudzieho jazyka? Kvalitná škôlka môže významne ovplyvniť vzťah dieťaťa k jazyku, ako aj vzájomný pomer jazykov, ktorým je dieťa vystavené. Zamyslite sa nad nasledujúcimi oblasťami:

- 1. Pedagogické vzdelanie a prax učiteľov.** Problémom môže byť, že učitelia dobre ovládajú cudzí jazyk, ale nemajú žiadne pedagogické vzdelanie alebo potrebnú prax, ktorá je dôležitá pri všestrannom rozvíjaní osobnosti dieťaťa. Ak učiteľ dochádza do škôlky na jazykovú výuku je nutné, aby takýto učiteľ mal dostatočné pedagogické vzdelanie na učenie cudzích jazykov a poznal metodické postupy vhodné pre predškolský vek.
- 2. Jazyková znalosť učiteľov.** Problémom často je, že učitelia ovládajú jazyk na slabej úrovni, hlavne čo sa týka výslovnosti. Výsledkom môže byť napríklad zle osvojená výslovnosť, ktorá sa neskôr bude len ťažko naprávať. Kvalita výuky sa nemeria na počet slov, ktoré sa dieťa v škôlke naučí. Skôr by malo ísť o vybudovanie vzťahu dieťaťa k tomuto jazyku, napríklad aj tak, že dieťa prejavuje záujem o jazyk vo forme pesničiek, hier a veršovaniek (v pôvodnom originálnom znení). Okrem dobrej jazykovej znalosti by mali učitelia v takýchto škôlkach vedieť aj základy správneho prístupu ku bilingválnej výchove detí a ovládať aspoň niektoré metodické prístupy.
- 3. Pôvod učiteľov** (rodení hovoriaci vs. slovenskí učitelia so znalosťou cudzieho jazyka). Len v málokterých predškolských zariadeniach sú učiteľmi tzv. rodení hovoriaci, teda ľudia, ktorí sú nositeľmi (vzormi) autentického jazyka. Nie je nutné, aby všetci učitelia boli rodení hovoriaci, ale aby deti boli vystavené takýmto autentickým vzorom z času na čas.
- 4. Materinský jazyk detí,** ktoré škôlku navštevujú. Znalosť cudzieho jazyka u iných detí v škôlke môže priaznivo ovplyvniť vzťah dieťaťa k jazyku a jeho znalosť.
- 5. Frekvencia jazykovej výuky.** Sú škôlky, kde sa deťom prihovárajú v cudzom jazyku celý deň počas všetkých rutín a aktivít, a sú škôlky, kde vyučovanie jazyka prebieha napríklad jedenkrát za týždeň po 30 min. Výsledky takto rozdielnych prístupov je zrejmý. Preto treba vedieť dopredu, aký cieľ chcete dosiahnuť (napr. produktívny bilingvizmus vs. zoznámenie sa s jazykom). Okrem toho aj dĺžka pobytu dieťaťa v škôlke má vplyv na úroveň osvojenia si jazyka (napr. niekoľko mesiacov vs. niekoľko rokov).
- 6. Pomôcky, materiály, vybavenie.** Tieto musia byť vhodné pre vek dieťaťa, jeho vývinovú úroveň a schopnosti. Vhodné sú audio alebo videomateriály v cudzom jazyku, ktoré dopĺňajú nedostatočný kontakt s rodenými hovoriacimi v danom jazyku.
- 7. Vzdelávacie osnovy (curriculum)** sú buď zahraničné (prebraté z krajiny, v ktorej sa daným jazykom hovorí) alebo slovenské, ktoré sú prispôbené výuke cudzieho jazyka. Vzdelávanie v škôlkach by malo obsahovať všetky zložky všestranného rozvoja dieťaťa (nielen jazykovú výchovu, ale aj prosociálne správanie, vedomosti, pohybové schopnosti, kreatívne myslenie a pod.)

VZDELÁVANIE A BILINGVIZMUS

Bilingválne základné a stredné školy

- 1. Trvanie školskej dochádzky** v takýchto typoch škôl väčšinou trvá o jeden rok dlhšie (nultý ročník slúži na intenzívnu výuku jazyka). Trvanie školskej dochádzky je dostatočné na zvládnutie jazyka, teda dieťa končiace takúto školu odchádza s veľmi dobrou znalosťou jazyka (častokrát viacerých jazykov).
- 2. Prítomnosť viacerých lektorov – rodených hovoriacich** zabezpečuje dostatočný kontakt študentov s autentickým jazykom. Ich prítomnosť zvyšuje kvalitu školy (ak ide o ľudí, ktorí okrem toho, že sú rodenými hovoriacimi, majú aj pedagogické a odborné vzdelanie).
- 3. Učebné osnovy a učebné plány** jednotlivých predmetov sú buď osnovy prebrané z krajiny, v ktorej sa daným jazykom komunikuje, alebo sú to osnovy slovenské. Nie je možné z časového hľadiska postupovať podľa oboch plánov, preto študent končiaci bilingválnu školu alebo gymnázium je v nevýhode oproti študentom končiacim slovenské školy, ak sa ďalej hlási na slovenskú vysokú školu alebo univerzitu. Tento nedostatok potom musí dobiehať v rámci svojho voľného času vo forme doučovania alebo prípravy na prijímacie pohovory na vybranú vysokú školu alebo univerzitu.
- 4. Náročnosť výuky nielen pre dieťa ale aj pre celú rodinu.** Častokrát je nutné, aby rodičia dieťaťu navštevujúcemu tento druh školy, výdatne pomáhali s učením sa predmetov v cudzej reči. Angažovanosť celých rodín v takýchto školách je zvyčajne vyššia ako pri iných typoch škôl.
- 5. Finančné hľadisko.** Mnohé z týchto škôl sú finančne náročné.

ČO MÔŽETE OČAKÁVAŤ?

- **Postoje okolia.** Či už ide o blízku rodinu alebo širšie okolie, môžete sa stretnúť s názormi, ktoré sú založené na nepravdivých mýtoch alebo negatívnych pocitoch. Je dôležité vedieť, čo je pravda a čo nie.
- **Dosiahnutá úroveň jazykových znalostí v oboch jazykoch.** Je dôležité hneď od začiatku vedieť, čo je vašim cieľom (produktívny bilingvizmus, pasívny bilingvizmus, vytvorenie si kladného vzťahu k jazyku a pod.) a tomu podriaďovať vaše budúce rozhodovania. Samozrejme vaše ciele sa môžu časom meniť. Ak je vašim cieľom jazyková kompetencia na úrovni rodeného hovoriaceho, je nutné zväziť tzv. kritické obdobie (zástancovia tento hypotézy tvrdia, že dieťa do veku asi 12 rokov si dokáže osvojiť jazyk na úrovni rodeného hovoriaceho). Po uplynutí tohto obdobia je možné osvojiť si druhý (cudzí) jazyk, ale už nie na vynikajúcej úrovni a už vôbec nie bez cudzieho prízvuku. Kritické obdobie sa pravdepodobne vzťahuje predovšetkým na osvojenie si výslovnosti (bez cudzieho prízvuku), nie na zvládnutie jazyka ako celku.
- **Kvalita dvojjazyčných predškolských a školských zariadení.** Ak chcete dieťa zaradiť do predškolského zariadenia, ktoré propaguje dvojjazyčnú výchovu, presvedčte sa o jeho kvalite. Zistite si, akú jazykovú znalosť v druhom jazyku majú učitelia, aká je kvalita ich pedagogických schopností, aké postupy používajú na jazykovú výchovu, či dokážu zabezpečiť dôslednosť kontaktu s jazykmi a pod.
- **Vývin reči u bilingválneho dieťaťa.** V procese simultánneho bilingvizmu, sa prvé slová objavujú medzi 12. a 18. mesiacom (teda podobne ako u jednojazyčných rovesníkov). Štatisticky sa však ukazuje, že bilingválne deti začínajú hovoriť o niečo neskôr. Aj ostatné vývinové medzníky môžu byť o niečo oneskorené (avšak stále v „norme“). Okrem toho bilingválne dieťa prechádza prirodzenými vývinovými štádiami, kedy môže miešať slovnú zásobu alebo gramatiku oboch jazykových systémov. Najčastejšie sa to stáva, ak dieťa v danom jazyku nemá pre dané slovo výraz alebo cituje alebo chce niečo zdôrazniť a pod. Treba vedieť, že tieto fázy sú prechodné a počas nich treba dodržiavať pravidlá bilingválnej výchovy. Deti postupne prestávajú miešať jazyky v rámci jednej výpovede a napríklad pri komunikácii s monolingvistami používajú dôsledne len jeden jazyk.
Vývin reči u bilingválneho dieťaťa môžeme rozdeliť na tri štádiá. V *prvom štádiu* (do druhého roka dieťaťa) má dieťa pre veci a osoby len jedno pomenovanie, teda má jeden spoločný slovník (neoddeľuje jazyky). Preto viacslovné výpovede (dvoj alebo trojslovné výpovede) sa skladajú zo slov z oboch jazykov). V *druhom štádiu* (asi do tretieho roka) má dieťa dve pomenovania pre jednu entitu, teda má dva rozdielne slovníky, ale skladá ich do viet pomocou jedného systému (teda podľa pravidiel jedného z jazykov). Dieťa začína rozlišovať jazyky, ale stále ich mieša do jednej výpovede. V *treťom štádiu* dieťa odlišuje oba jazykové systémy, kedy dieťa už takmer vôbec jazyky nemieša. Kedy dieťa dosiahne toto štádium závisí od viacerých faktorov (napr. dôslednosť, dlhodobý kontakt, kvalita, motivácia, schopnosti dieťaťa a pod.)
- **Motivácia dieťaťa.** Dieťa v istom veku môže odmietať hovoriť v nedominantnom jazyku z rôznych dôvodov. Ak dieťa môže svoje potreby

uspokojovať prostredníctvom dominantného jazyka, rýchlo sa slabšieho jazyka vzdá. Je dôležité dieťa správne motivovať.

INFORMÁCIE PRE RODIČOV

Knihy v slovenskom jazyku:

Štefánik, J.: Bilingvizmus na pozadí dvoch morfológicky odlišných typov jazykov. Intenčný bilingvizmus u detí. Bratislava, Vydavateľstvo UK 2000

Štefánik, J.: Jeden človek, dva jazyky. Dvojjazyčnosť u detí - predsudky a skutočnosť. Academic Electronic Press, Bratislava 2000, 146 s.

Webová stránka p. docenta Jozefa Štefánika z Univerzity Komenského (so základnými informáciami o bilingvizme):

<http://www.fphil.uniba.sk/~stefanik/index.html>

Hornáková, Kapalková, Mikulajová: Kniha o detskej reči. Bratislava, Vydavateľstvo Slniečko, 2005 (str. 140 – 144)

V angličtine:

Arnberg, L.: Raising Children Bilingually: The Pre-school years. Clevedon, Multilingual Matters 1987

Baker, C.: Foundations of Bilingual Education and Bilingualism. Clevedon, Multilingual Matters 1996

Baker, C.: A Parents' and Teachers' Guide to Bilingualism. Clevedon, Multilingual Matters 2003

Cunningham-Andersson, U. - Andersson, S.: Growing Up with Two Languages. A Practical Guide. London, Routledge 1999

Grosjean, F.: Life with Two Languages. Cambridge Massachusetts, Harvard University Press 1982

Harding, E. - Riley, P.: The Bilingual Family. A Handbook for Parents. Cambridge University Press 1986

Saunders, G.: Bilingual Children: from Birth to Teens. Philadelphia, Bilingual Matters LTD 1988

Anglický Newsletter (je nutné platiť predplatné) -
<http://www.bilingualfamilynewsletter.com/>

Anglická webová stránka so základnými údajmi o bilingvizme:
<http://www.nethelp.no/cindy/biling-fam.html>

